

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Naja Rolih

Politične ideje kot ideologija v pravljičah

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Naja Rolih

mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Politične ideje kot ideologija v pravljicah

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

POLITIČNE IDEJE KOT IDEOLOGIJA V PRAVLJICAH

Diplomska naloga obravnava področje ideologije ter ideoloških aparatov, ki preko literarnih del delujejo v prid vladajoče sfere. Opisuje primer ljudske pravljice, ki poskuša to vladajočo elito prepoznati kot napačno in vzpostaviti novo elito.

Jedro naloge je opredelitev nastanka pravljic in njihova tesna povezanost z ideološkim delovanjem, ter njihova zapostavljenost in izrabljanje skozi čas. Zgodovina nastajanja in raziskovanja pravljic, njena razslojenost in zapostavljenost v zadnjem obdobju so zelo zaznamovali zgodbe v pravljicah.

Primerjalno sem predstavila štiri znane pravljice, ki so bile skozi čas spremenjene s strani pripovedovalca, bodisi zaradi političnega konstrukta bodisi zaradi socialnih sprememb v družbi. Skrite ideologije in pomeni so v vsaki pravljici, odvisne so od časa, v katerem so nastale.

Moje hipoteze so se v celoti potrdile. Pravljice so v veliki meri orodje za ukalupljanje in prikazujejo čas v katerem nastajajo. Ljudske pravljice so odraz miselnosti ljudstva, medtem ko so klasične pravljice napisane za socializiranje in zabavanje otrok.

Ključne besede: politične ideje, ideologija, politična razmerja sil, ljudske pravljice, klasične pravljice

POLITICAL IDEAS AS IDEOLOGY IN A FAIRY TALES

This thesis addresses the problem of ideology and ideological apparatus, operating through the literary works in favour of the ruling community. Describes as folk tales, the ruling elite trying to identify as an error and create new elite. The core task is the definition of creation stories and their close relationship with the ideological function, and their marginalization and exploitation over time. History of formation and exploration of fairy tales, its stratification, and marginalization in the last period is very marked in fairy tales.

Comparative I presented four well-known fairy tales that have been modified over time by the narrator, either because of political arrangement or because of social changes in society. Ideology and hidden meanings in fairy tales depend on the time in which they are incurred. My hypothesis was fully confirmed. Fairy tales are largely a tool for learning people and display the time in which they arise. People's stories are a reflection of the mentality of the people, while the classic fairy tales are written for children's socialization and entertainment.

Keywords: political ideas and ideology, political balance of power, folk tales, traditional stories

KAZALO

1 UVOD	5
2 POLITIČNE IDEJE KOT IDEOLOGIJA	6
3. LITERATURA KOT IDEOLOŠKA OBLIKA	10
3.1 PRAVLJICE KOT IDEOLOŠKA OBLIKA.....	11
4. ZGODOVINA NASTAJANJA PRAVLJIC	13
4.1 NASTANEK, ŠIRJENJE IN SMISEL PRAVLJIC	14
5 ANALIZA PRIMEROV PRAVLJIC	16
5.1 RDEČA KAPICA	17
5.1.1 ANALIZA POLITIK V RDEČI KAPICI	20
5.2 CESARJEVA NOVA OBLAČILA	22
5.2.1 ANALIZA POLITIK V CESARJEVIH NOVIH OBLAČILIH	23
5.3 TISOČ IN ENA NOČ	26
5.4 OBUTI MAČEK	27
6 ZAKLJUČEK	29
7 LITERATURA	32

1 UVOD

*"Poznate zgodbo? Ta ni prava!
Resnična je precej krvava.
Romantično Pepelko, nežno kakor cvet,
so mojstri cmarili obilo let,
sladkali so jo, v kič odeli večni,
da pamži bi bili veseli, srečni."
(Dahl 1995, 16)*

V zadnjih desetletjih so postale pravljice predmet proučevanja novih ved, predvsem sociologije, biologije in politologije. V ospredje stopa zanimanje za kontekst pravljичne pripovedi: pogoji nastanka in rasti, pojavi propadanja in obnavljanja, spremembe, ki nastajajo zaradi mešanja z drugimi pripovedmi ali pripovednimi zvrstmi, stil različnih pripovedovalcev, ljudstev in časov. Od tod je le kratek korak do zanimanja za žive nosilce ustnega izročila, pripovedovalce in poslušajočo skupnost, za odnos med njima in za odnos obeh do same pripovedi.

Pravljice so pokazale neverjetno zmožnost ohranjanja. V naše domove tako pravljice prinašajo čudežnost. Z inovativnimi pisatelji se čudežnost še vedno pojavlja, vendar so žal pravljice postale domena otrok in ne odraslih poslušalcev, ki bi jim malo pravljичnega koristilo. Zabava za odrasle v modernih obdobjih prav gotovo ni prebiranje pravljic, ali mogoče kar izmišljanje novih z modernejših vsebino. Izvorne pravljice so temeljile na temačnosti in tematikah za odrasle, medtem ko so jih danes prilagodili otroškim potrebam. Svetlana Makarovič in Kaja Kosmač s praljico Rdeče jabolko poskušata ponovno pritegniti odraslo poslušalstvo in mu pokazati zmožnosti pravljic: pretresti ljudi in jim pokazati realnost, ob tem pa vse skupaj začiniti z malce humorja, tako da postanejo tudi zabavne.

Namen moje diplomske naloge je poleg opisa ideologij v literaturi ter predstavitve ideoloških aparatov države, ki so vključeni v razširjanje političnih in drugih prevladujočih ideologij, predvsem opozoriti na to, da lahko v vsaki zgodbi, pa naj bo to mit, pripovedka ali pravljica, najdemo politične ideje. Identificirati in razložiti bom poskušala najbolj vidne politične ideje,

ki so se pojavljale v pravljicah nekoč in danes. Skozi čas je literaturo doletelo veliko sprememb zaradi spreminjanja tako kulture kot družbene strukture in njenih pogledov na življenje. Politične elite različnih obdobj tako določajo delovanje in informiranje širše množice na vse mogoče načine. Literatura lahko kaj kmalu postane orožje nadrejenih.

Analizirala bom tri pravljice, ki so po vsebini različne, vendar vsaka vsebuje prevladujočo ideološko pojmovanje. Čeprav vse ideologije niso nujno politične, imajo velik vpliv pri vzpostavljanju družbe, ki jo določa politika. Ideologije kot takšne družbi samo pomagajo, da na prikrit način vzpostavi željene ideje. Vsaka ideja ima lahko skritih več pomenov in posredno namenov za vzpostavitev končnega stanja.

V diplomski nalogi bom poskušala potrditi ali zavreči hipoteze, ki se nanašajo na politične ideje v pravljicah kot eni izmed literarnih zvrsti. Ugotavljala bom, v kolikšni meri lahko neko pravljico prepletejo politične ideje in si jo skušajo podrediti.

Domnevam, da lahko v popolnoma vsaki pravljici najdemo vsaj eno politično ali socialno idejo, ki je domena političnega sistema, vendar vse stremijo k istemu cilju. Socialne in druge ideološke politike tudi posredno stremijo k cilju uveljavljanja prevladujočih političnih idej. Prav tako predpostavljam, da se ideje razlikujejo glede na časovno obdobje, v katerem je bila pravljica zapisana oz. po ustnem izročilu predana.

2 POLITIČNE IDEJE KOT IDEOLOGIJA

"Politične teorije, njihova vsebina in pomen so zelo tesno povezane ne le z vsakokratno strukturo ekonomske baze in pravno-politične nadstavbe, temveč tudi z vsakokratno svetovnonazorsko orientacijo dobe. Zato menim, da jih je mogoče pravilno oceniti in vrednotiti le, če poznamo vsaj v grobih opisih omenjeno dogajanje in orientacijo." (Goričar v Lukšič in Pikalo 2007, 10) Politične ideje so dejansko rezultat vseh teh vplivov, preko katerih se širi ideologija. Politike ne smemo razumeti samo kot delovanje države, temveč kot širok spekter razmerij, ki segajo globoko v civilno družbo.

Zgodovina politične misli ne obsega samo analitskega dela politologije, ampak vključuje raziskovanje boja med človekovo emancipacijo in krepitvijo oblasti nad človekom.

Politične ideje ne obstajajo same zase in niso vzpostavljene samo na podlagi družbene strukture.

Politične ideje je potrebno navezati na zgodovino filozofije in politično zgodovino. Pri tem obravnavamo razvoj teoretične misli, ki jo apliciramo na tisto področje človeške dejavnosti, ki mu pravimo politična praksa. Politična misel pa ni nastala v neki božanski družbi, kjer se ideje in teorije porajajo partenogenetično druga za drugo. Takšno pojmovanje zgodovine politične misli bi bilo abstraktno in ustvarili bi vtis, da je človeški um segal v praznino, ko je obdeloval teorije in doktrine, za katere je že tolikokrat kazalo, da prinašajo rešitev za človeško sožitje, potem pa je bilo spet treba začeti znova. Toda politična misel se je v resnici vselej razvijala v najtesnejši povezavi s stvarnim razvojem političnih razmer. Politična misel je torej teoretična in ideološka projekcija stanja, hkrati pa pomeni – dialektično vzeto – tisti intelektualni kvas, ki ga je zaslediti v stvarnosti zgodovine. (Alatri v Lukšič in Pikalo 2007, 13)

Zgodovina političnih idej ima svojo zunanjo zgodovino, prav tako kot druge znanosti. Vendar s to razliko, da pri tej znanosti ni veliko opuščanja, dodajanja in širjenja. "Politične ideje se spreminjajo v celoti in jih ni moč enostavno dodati že obstoječim kot razširitev, dodatek ali specifikacijo." (Lukšič in Pikalo 2007, 29-30)

Obstaja več idej, ki so med seboj zelo različne, vendar hkrati obstaja mnenje, da je resnica lahko samo ena.

Ideologija je »orožje«, s katerim prevladujoča elita širi svoja prepričanja. Marx poudarja, da so misli vladajočega razreda v vsakem obdobju vladajoče misli. "... tj.razred, ki je vladajoča materialna družbena moč, je hkrati vladajoča duhovna moč. Razred, ki razpolaga s sredstvi za materialno proizvodnjo, razpolaga s tem hkrati s sredstvi za duhovno produkcijo, tako da so mu hkrati v povprečju podrejene misli tistih, ki nimajo sredstev za lastno duhovno produkcijo." (Marx v Lukšič in Pikalo 2007, 40-41)

Ideologija je bistvenega pomena za vsakdanje delovanje in s tem nepogrešljiv del zgodovine. Baconov koncept idolov temelji ravno na tej postavki. "Kaj pomeni ideologija in kaj so pravzaprav ideologije, je možno razumeti samo, če se prizna zgodovinsko gibanje tega pojma, ki je hkrati tudi zgodovinski razvoj samega dejstva." (Adorno in Horkheimer 1980, 168)

Ideologija je sistem predstav, ki so v veliki večini povezane s podobami, pojmi ali pa sokot vsiljene strukture. Ideologija torej nima nič skupnega z zavestjo. Vendar Althusser v svojih spisih vseeno navaja, da ideologija zadeva »zavest« ljudi. Kaj vendar to pomeni? "Predvsem to, da ideologijo razlikujemo od drugih družbenih instanc, pa tudi to, da ljudje živijo svoja dejanja, ki jih v skladu s klasično tradicijo navadno povezujemo s svobodo in z »zavestjo«, v ideologiji, prek ideologije in skoz ideologijo; skratka, da gre »doživeto« razmerje ljudi do

sveta, vključno z zgodovino, skozi ideologijo, drugače povedano, da je to razmerje sama ideologija." (Althusser v Mastnak 1980, 319)

Ideologija je sistem s svojo lastno logiko in strogostjo, ki obstoji v določeni družbi in igra v njej zgodovinsko vlogo. Pomembno vlogo pri ideoloških procesih odigra družbena funkcija v trenutnem okolju, v katerem se odvija ideologija.

Ideologijo kot lažno zavest konceptualizirajo na prehodu iz 16. v 17. stoletje, kar ni naključje, saj je to ravno začetek novodobne meščanske družbe. V tem obdobju je dosežejo velike razsežnosti manifesti Francisa Bacona, ki "karakterizira en tip idolov, idole favori, to so idoli množične družbe: Ljudje se med seboj povezujejo z govorom, vendar imena pridajajo stvarem glede na razumevanje množice. Od tu neprikladno dajanje imen strahotno moti duha ... Besede delajo nasilje nad duhom in motijo vse, kar obstaja." (Bacon v Lukšič in Pikalo, 2007, 163) Človeškost je tukaj povezana z zaslepljenostjo navadnih ljudi, katerim so v množični družbi velikokrat podvrženi. Politični izvor ima tudi idejo o objektivnosti in nepristranskosti. Narava, ki nikoli ne laže. S to razlago pa pade veliko vladavin, saj v večini temeljijo na nekih nadnaravnih danostih, ki so dane v večini samo višjemu sloju. Vsako ideologijo moramo umestiti v družbeni okvir, v katerem je nastala, in tako spoznamo resnice za nastanek in njene cilje. Izražanje ljudi o življenju in njihove ideje, kako naj bi v življenju bilo, vključuje v krog tudi imaginarno polje, ki pomaga ljudem vključiti v življenje imaginarno razmerje do njihovih eksistenčnih pogojev. Ideologija tako spreminja in preusmerja razmerja ljudi do njihovih eksistenčnih pogojev.

"Ideologija je lahko znanost o idejah. V maniri prave znanosti naredi seznam pravih idej in jih potem razvršča po tem in onem kriteriju, kot to počnejo prava znanost in pravi znanstveniki, torej objektivno." (Lukšič in Pikalo 2007, 168) Druga predstava prikazuje trenutno stanje političnega razmerja v družbi, saj je ideologija tudi znanost o izvoru idej. Od kod množici ideje in kakšen delež ima pri tem zavest? Ideologija nastane šele z delitvijo dela, torej sama zavest še ni ideologija.

V preteklosti je bilo veliko razprav na temo vzpostavitve meje med znanostjo in ideologijo. Althusser razlaga, da se ideologija predstav loči od znanosti po tem, da v njej praktično-družbena funkcija prevlada nad teoretično funkcijo ali spoznavno funkcijo. Vendar kaj opredeljuje družbena funkcija? "Za sleherno dužbo lahko ugotovimo, da v oblikah, ki so včasih zelo paradokсне, obstojijo neka bazična ekonomska dejavnost, neka politična organizacija in »ideološke« oblike (religija, morala, filozofija itn.). Ideologija je torej kot taka

organski del sleherne družbene totalitarnosti." (Skušek-Močnik v Mastnak 1980, 31) Družba brez ideologije, ki bi temeljila izključno na znanosti, ne more obstati. V tem primeru bi morala postati znanstvena, kar bi pomenilo, da bi morala biti preverljiva in imeti možnost zavrnitve.

Ideologija lahko zelo hitro postane orožje v rokah vladajoče sile. Potrebno jo je samo vplesti v življenje ljudi in jo čim bolj skriti v vsakdan, saj je najbolje infiltrirana v življenje ljudi na prikrit način. Množični mediji so eden najboljših ideoloških aparatov, ki neprestano zagotavljajo utrjevanje ideologije v družbi. Enako velja za pravljice. V določenih obdobjih so pravljice postale sovražnice vladajoči sferi. "Pravljice, ki jih trenutno pripovedujejo, bi bilo treba nasploh izločiti. ... Zato je treba najprej paziti na pisce pravljič; njihove dobre stvaritve je treba sprejeti, slabe pa izločiti." (Platon v Lukšič in Pikalo 2007,170) Slabo in dobro je prav tako zelo odvisno od obdobja, v katerem se pojavlja, saj je dobro v eni politični sferi lahko popolnoma nekaj drugega kot v drugi. Nekaj kar poimensko deluje tako nedolžno, kot so to pravljice, lahko v trenutku spremeni politične sile. Glede tega so najbolj primerne ljudske pravljice, saj se v njih odraža mnenje ljudi in se s časom dodajajo mnenja in ideje, ki lahko zgodbo na koncu pripeljejo do čisto drugačnega zaključka.

Ideološki aparati države¹ delujejo z ideologijo, s katero vsiljujejo vladajočo ideologijo. Za Marxa pojem ideologija predstavlja "... sistem idej, predstav, ki vladajo nad duhom posameznika ali družbene skupine." (Althusser v Mastnak 1980, 62)

Ideološki aparati se kažejo kot jasne in specializirane institucije, ki delujejo »z ideologijo«. ¹ "... vsak državni aparat, naj bo represiven ali ideološki, »deluje« hkrati s silo in z ideologijo, vendar z zelo pomembno razliko, zaradi katere je nemogoče zamenjati IAD z (represivnim) aparatom države." (Althusser v Mastnak 1980, 52) Represivni aparat države namreč deluje v največji meri in pretežno z represijo (vključno s fizično represijo) in šele v drugi vrsti z ideologijo.

Vsi IAD prispevajo k istemu rezultatu, k "reprodukciji produkcijskih razmerij". (Althusser v Mastnak 1980, 61) Torej vzpostavljajo kapitalistična razmerja eksploatacije. Seveda vsak prispeva na svoj poseben način. Šolski IAD, v katerega je vključeno veliko literature, je eden izmed najmočnejših aparatov, s katerim lahko prevladujoča politična elita širi svojo ideologijo. Ideja, da je šola popolnoma nevtralna in neodvisna od drugih parametrov, ki lahko

¹ V nadaljevanju IAD

odločilno vplivajo nanjo, je absurdna. "Tako kot nikoli ne preneha razredni boj, tudi nikoli ne preneha boj vladajočega razreda za poenotenje danih ideoloških elementov in oblik. Kar pomeni, da ne more vladajoča ideologija nikoli do konca rešiti svojih lastnih protislovij, ki so odsev razrednega boja – četudi je prav to njena funkcija." (Althusser v Mastnak 1980, 87) Tako poskuša vladajoča elita na vseh področjih vsiliti svojo ideologijo, ki mora za svoje širjenje in krepitev v sistemih imeti podporo na različnih področjih. Kulturni IAD obsegajo umetnost, književnost, literaturo na sploh itn.

Ideološki aparati niso edini predpogoj za pozitivno širjenje političnih idej. Politične ideje morajo biti zastavljene dovolj široko, sicer so obsojane na nerealizacijo. Dobro zastavljeni cilji doseganja skupne politike lahko pripeljejo vladajočo elito do stabilne točke, na kateri lahko s pametnim delovanjem ostanejo še vrsto let.

3. LITERATURA KOT IDEOLOŠKA OBLIKA

Machereye je v svojem delu »Za teorijo književne produkcije« poskusil dokazati, da je književnost rezultat specifičnega produkcijskega načina, ki poteka skozi predelavo neposrednega ideološkega materiala. Predmet je vsakdanje dožemanje, ki ga ni mogoče predvideti ali določiti po nekih smernicah. Že samo delovanje ga določa. "Kot ideološke forme so literarna dela in umetnine proizvod odseva nekega družbenega življenja v človeških možganih." (Zedong v Mastnak 1980, 243) Predmet, ki se preko književne produkcije širi, ni samo življenje, ampak že neko ideološko dejstvo. Torej nam samo pojmovanje trenutnega stanja ne pove zadosti, saj je nujno, da imamo pred očmi prevladujoče ideološke misli takratnega časa.

Neprestani ideološki razredni boji so pripomogli k razvoju tega področja. "Produkcijo literarnih učinkov moramo »lokalizirati« v zgodovinski celoti družbenih praks. Da bi lahko to objektivno določenost mislili dialektično, ne pa mehanicistično, razmerja med »literaturo« in »zgodovino« ne smemo misliti kot razmerje (kot ustrezanje) med dvema redoma, misliti ga moramo kot razvoj oblik notranjega protislovja." (Balibar in Macherey v Mastnak 1980, 246) Eksistenca zgodovine je odvisna od prepletanja literature in zgodovine. Ena sama ne more obstajati brez druge, saj se notranje prepletata. Tako pojmovanje zgodovine postane pojmovanje literature.

Ideologije obstajajo v vsej literaturi, samo misliti moramo dovolj široko, da lahko prepoznamo vse skrite pomene. Ideologija ni nujno politične narave. Vendar lahko vseeno potegnemo smernice časovnih obdobj in ugotovimo prevladujoče politične ideje. Velikokrat v pravljicah pisatelji tako poudarjajo pravljíčnost zgodbe, vendar lahko pravljíčnost pomeni samo prikrivanje podajanja resnic.

Literatura je danes zelo razširjen pojav, v katerem je vključene veliko prikríte ideologije.

3.1 PRAVLJICE KOT IDEOLOŠKA OBLIKA

Pravljíce so bile vedno eden izmed načinov zabave. Med najstarejše in najbolj razširjene žanre spadajo prav ljudske pravljíce. V antičnih časih so bile izmišljene nekatere zgodbe, ki jih še danes pripovedujemo oziroma prebiramo, vendar so se od takratnega časa v veliki meri spremenile.²

Pripovedke so potovale od ust do ust, vsak pripovedovalec pa je imel svobodo dodati karkoli svojega in tako začiniti zgodbo. Vse pripovedi ustnega izročila so tako bogate in zanimive ravno zaradi vseh dodanih idej posameznikov. Prav tako so lahko v primeru, da jim določena vsebina zgodbe ni bila všeč, ta del enostavno zamolčali in tako cenzurirali vsebino. Ljudske pravljíce so bile izvorno veliko bolj temačne, tragične in surove. Pripovedovane so bile izključno po želji pripovedovalcev, ti pa so bili največkrat odrasli, saj jim je to krajšalo čas pri raznih opravilih in v dolgih zimskih večerih.

V ljudskih pravljicah ni manjkalo tabuizirane spolnosti, brutalnih prizorov, smrti in grobega humorja, pa tudi drugače je šlo za enega najbolj demokratičnih in subverzivnih žanrov: na starih pravljíčnih prizorih so bili redko v ospredju bogati kralji in kraljice, če pa že, so bili gotovo nesrečni ali kako drugače prikrajšani (niso recimo mogli imeti otrok ali pa so bolehalí za kakšno čudno, neozdravljivo boleznijo), tako da so dejansko »kraljevali« depriviligirani člani populacije: siromaki, otroci, ženske. (Ilc v Battelheim 1999, 429-430)

Edina možnost, da je njihova imaginarna plat postala za delček časa realnost, je bilo pripovedovanje pravljíc. Vse, kar so si kdaj koli želeli, se je lahko uresničilo.

Današnje »moderne« pravljíce ali t.i. klasične pravljíce imajo zelo malo skupnega s starimi pravljícami. Źal so vse prirejene in narejene po določeni shemi, ki zaradi takšnih in drugačnih

² Lepotico in zver "so v antičnih časih pripovedovali tako v Grčiji kot v Indiji; Janka in Metko so odkrili tudi na Karibih; Pepelka je stara nekaj tisočletij in obstaja v tisoč različicah po vsem svetu itn." (Ilc 1999, 429)

standardov učenja, vzgoje in socializacije ne sme odstopati. Kot že rečeno, so včasih pravljice poslušali predvsem odrasli za zabavo, danes so namenjene predvsem otrokom za njihovo izobraževanje in razgledanost ter lažje doumevanje vsakdanjih stvari.

Pisatelji današnjih klasičnih pravljic so tako od starih pravljic vzeli samo bistvo zgodbe in pripoved predelali ter prilagodili zahtevam časa.³ "Tako se je že v prvi polovici 19. stoletja bolj ali manj dokončno izoblikoval kanon »klasičnih pravljic«, ki naj bi mlado bralstvo seznanjalo z »univerzalnimi«, »brezčasnimi«, se pravi tako rekoč nevprašljivimi modrostmi, resnicami in vrednotami ter ga tako vzgajal." (Ilc v Battelheim 1999, 430) Vendar - kaj sploh je klasično? Po Bettelhaimu dobi zgodba klasično obliko takrat, "... ko različni pripovedovalci zgodbo dolga leta ponavljajo različnim poslušalcem, velikokrat ustno, se končno izoblikuje inačica, ki je tako prepričljiva za zavest in nezavedno številnih ljudi, da je ni treba več spreminjati." (Bettelheim 1999, 300)

Knjižna pravljica je tako sčasoma postala zelo pomemben dejavnik pri izobraževanju in socializaciji otrok, kar pred renesančno miselnostjo ni bilo možno. Čim bolj je postajalo branje in pisanje pomembno; tem bolj so pravljice uporabljali kot pripomoček pri učenju teh veščin. Po renesansi se uveljavi pojmovanje otroka kot samosvoje osebe s specifičnimi lastnostmi, ki mu je nujno potrebno dati možnost razvijanja po njegovi lastni poti. Ljudske pravljice kot takšne tako ne bi mogle zadostiti potrebam, saj je bil njihov fokus usmerjen povsem drugam.

Pravljice se razlikujejo tudi po načinu pripovedovanja. Klasične pravljice vsebujejo veliko manj političnih misli kot ljudske pravljice. Čeprav lahko še danes najdemo v prajicah politične misli, so vpete v bolj svoboden svet človeka, ki mu je dana večja izbira. Emancipacija žensk je v tem pogledu zelo napredovala. Ljudske pripovedke so bile v smislu cenzure zelo čiste, saj je bilo v njih realno pripovedovanje časa skozi oči pripovedovaca. Vse bi lahko v določenem trenutku zanikal, saj je vse alhko samo pravljica, na drugi strani pa je lahko močno orožje političnih sil.

³ Na začetku (16. in 17. stoletje) so to počeli predvsem izobraženci, ki so s protestantsko estetiko in etiko predelali pravljice, da so postale primerne za tisti čas.

4. ZGODOVINA NASTAJANJA PRAVLJIC

Pravljice, legende, pripovedke, miti itd. so bili predmet raziskave mnogih antropologov, etnologov in preučevalcev religij. Hkrati so pomemben del samega nastajanja zgodovine. Na začetku so bile predstavljene samo kot ustne tradicije, ki so jim zapisane besede dale nov pomen, saj so tako postale »neumrljive«. V današnjem času pravljice niso več tako pomembne za odrasel del populacije, imajo pa še vedno velik pomen za otroke.

Skoraj vse antične pripovedke imajo v sebi globlji pomen. Mit o Ojdipu je npr. zgodba o očetomoru in incestu, ki ga pogojuje t.i. Ojdipov kompleks, ki je še danes znan kot preverljiva metoda ugotavljanja nevroze. Freud je izdelal svojo razlago, ki predpostavlja, da je mit ključ razumevanja zgodovine, razvoja religije in morale. Fromm pa v Ojdipovem kompleksu vidi spor med patriarhalnim in matriarhalnim odnosom do sveta. Matriarhalni počiva na krvnih vezeh, na povezanosti z zemljo, na trpnem sprejemanju naravnih pogojev, patriarhalni na spoštovanju človeških zakonov, na racionalnem mišljenju, na težnji po sprejemanju in obvladanju. Temeljni princip pri obeh je vzpostavitev avtoritete, poslušnosti in hierarhije. Ojdip zastopa vrednote matriarhalnega sveta, zato lahko reši uganko, katere odgovor je vedno človek. Podobno je v zgodbi, v kateri želi Antigona pokopati svojega brata. Polinejk je bil izdajalec, ki si ne zasluži pravega groba. Vendar se kljub poznavanju vseh zakonov in posledic Antigona odloči, da ga pokoplje. Stari zakoni so tu od nekdaj, nastali so pred človeškimi in državnimi zakoni. Vrnitev trupla materi zemlji je ena od temeljev človeškosti vsakega posameznika. "Tega kralj Kreon ne dopusti; uničiti mora Antigono in z njo celo lastnega sina. Da potrdi patriarhalno avtoriteto. Z njim zmaga princip oblasti, gospostva človeka nad človekom, očeta nad sinom, diktatorja nad ljudstvom." (Goljevšček 1991, 27)

Antične pravljice so vsebovale veliko nadnaravnih in posebnih junakov, ki so zaznamovali zgodbo. V vseh je dodana politična stvarnost, ki v nobeni zgodbi ni spremenjena. Vse temelji na dogajanju v realnem življenju, vpletena pa je tudi bogata domišljija in veliko vraževernih prepričanj.

Francoski pisatelj Charles Perrault je svojim pripovedim na izviren način in brez pretiranega okraševanja z ljudskim izvornikom dal okvir in zgodbo naredil še bolj dramatično. Za izvornik pravljice Rdeča kapica je znano, da je zelo krvoločna, saj Rdeča kapica pije kri in je meso svoje babice, na koncu pa tudi njo požre krvoločni volk⁴. Takšnih podrobnosti Perrault v

⁴ Lik volka v Rdeči kapici je bil v izvorniku mišljen kot volkodlak, saj so še v 16. in 17. stoletju sprožali postopke zoper njih, ki naj bi bili krvoločni in jedli majhne deklice.

svojih pripovedih ni izpustil, saj je bil mnenja, da imajo globlji in za pravljico odločilen pomen.

V 18. stoletju se je zanimanje za pravljice razširilo in postalo del družabnega življenja. Jean Antoine Galland izda zbirko Tisoč in ena noč po francosko, za katero je vzel snov iz arabskih rokopisov in ustnih pripovedi, vendar jih je predelal po svojem okusu in okusu takratne dobe. Takrat je daljni vzhod pomenil čisto eksotiko in poplava zgodb na to temo, ki so sledile, je bila razumljiva.

Predmet znanosti in pomembno mesto v literaturi pravljice dosežejo v 19. stoletju, ko brata Grimm objavita zbirko pravljič.

Zanimanje bratov Grimm je bilo usmerjeno v dve smeri: zbirala, raziskovala in objavljala sta ljudska besedila, razmišljala pa sta tudi o njihovi naravi, izvoru, bistvu, funkciji ter prihajala do širokih sintez, dostikrat ne dovolj domišljenih, a izredno učinkovitih. Zanju so pravljice »pozabljeni mit«, dokument neprecenljive zgodovinske vrednosti, kajti v njih so ohranjeni vrednote prednikov, mitični pragermanski svet, živo poganstvo, ki se spaja s krščanstvom: so čudež, ki – kot vse, kar je ljudskega – izvira neposredno iz božanskega pravira. (Goljevšček 1991,14-15)

V samem temelju sta si zadala, da bodo pravljice zapisane popolnoma po ljudskih pripovedih, vendar sta si tukaj dovolila veliko več svobode, kakor sta govorila. Velikokrat sta združila več različnih pravljič in tako poskušala doseči nek star ideal, vendar jima to v nobenem primeru ni uspelo.

4.1 NASTANEK, ŠIRJENJE IN SMISEL PRAVLJIC

Pri razpravi glede nastajanja pravljič in samega širjenja sta se oblikovali dve stališči. Medtem ko so na drugi strani poligenetiki in antropologi trdili, da so pravljice nastale vsepovsod, saj je človeški duh povsod prisoten in isti. Vsak posebej izraža svoja prvinska dejanja in svoje poglede, s katerimi spremlja svet okrog sebe.

"Mitološka šola je mite in pravljice razumela kot alegorije naravnih dogajanj, ki jih primitivni človek ni mogel razumeti, pa so ga zato navdajala s strahom in spoštovanjem." (Goljevšček 1991,16) Pravljičam so pripisovali razne naravne pojave, kot so nevihte in nebesna telesa. Antropološko-etnološka šola jih je povezala z običaji in rituali ter vidiki smrti in onstranstva.

Vsako področje je hotelo usmeriti pozornost v svojo smer, vendar je bilo na koncu ugotovljeno, da smisel pravljic pomeni povezanost s celotnim spektrom življenja pripovedovalcev.

"Pravljice so v svojem trajanju izpostavljene pritiskom okolja, spreminjajočim se obrazcem življenja, mišljenja in čustvovanja, vplivom literature, religije, ljudskega praznoverja, sosednjih kultur itn. Vendar so izjemno odporne, vse te vplive bodo sprejemale le, če jih bodo lahko prilagodile lastnim strukturnim zakonitostim: iz okolja bodo jemale gradivo za spremembe in nadomeščanja starih vsebin." (Goljevšček 1991, 20) Pravljice so ena izmed redkih literarnih vrst, ki vsebuje raznovrstnost in domišljijo, ki sta redko tako natančno umeščeni v sistem določenih pravil in norm. Vključujeta politične okoliščine in družbeno delovanje. Same pravljice so v bistvu izmišljene, vendar črpajo iz družbenega življenja in postavljajo popolnoma realne stvari v pozicije, ki so v trenutnem času lahko samo izmišljene in pravljične. Čeprav danes otroci prebirajo pravljice bolj realno in brez uvida v notranji smisel, lahko skoraj v vsaki najdemo globlji pomen, ki je bil vstavljen bodisi zaradi narave pisatelja ali zaradi družbenega delovanja v času njenega nastanka.

V pravljicah so ženski liki ponavadi bolj umirjeni, neškodljivi (razen pri čarovnicah), šibki, brez cilja ter predvsem nespametni. Seveda se razlikujejo glede na čas, v katerem so bile zapisane, saj je emancipacija žensk veliko pripomogla k razvoju tudi v pravljicah. Novejša različica Grimmovih Rdeče kapice tako pravi, da je deklica po volkovem srečanju stekla k babici in ji povedala, kaj se je zgodilo. Skupaj sta premagali volka ter tako sami postali nepremagljivi junakinji, ki imata moč premagati moški lik. Trnuljčica, Pepelka in princesa v Svinjskem pastirju predstavljajo šibke osebnosti, ki ne morejo same priti do cilja. Velikokrat se morajo ponižati in iztopiti iz svojega družbenega razreda v upanju, da bi soogle željeno. Moški liki so ponavadi močni, pametni, zapeljivi, nepremagljivi, iznajdljivi, predvsem pa v ključnih trenutkih nepogrešljivi. Čeprav se na prvi pogled zdi, da so pravljice bolj naklonjene moškemu liku, je sorazmerno veliko pravljic, v katerih nastopajo mlade deklice, ki skozi izkušnje dozoriijo in postanejo odrasle. Veliko je tudi odvisno od časa, v katerem je bila pravljica zapisana. Ženska včasih predstavlja varnost in mir, spet drugič je izdajalka in hudobna.

V pravljicah se velikokrat pojavijo živali, ki so, zanimivo, navječkrat postavljene v zgodbo kot pomoč junaku. Mišljene so kot nekaj več. V izvorni Rdeči kapici so tudi postavljene v zgodbo in jo skušajo speljati na pravo pot, vendar jih deklica ne posluša. Ponavljajo se vedno iste živali, ki so poslušalcem bliže. Živali, ki jih lahko imamo udomačene, predstavljajo domače okolje in toplino.

Tudi barve so eden izmed parametrov, ki lahko določijo pomene v pravljicah. Rdeča barva predstavlja strast, ljubezen in revolucijo, rumena prevaro, bela devičnost in nedolžnost, črna temačnost in hudobijo ter zelena prvobitnost.

Politični sistemi, ki so stalnica vsake družbene strukture se prav tako odražajo v družbi. Pravljice, ki so nastale med preprostim ljudstvom, so bolj usmerjene v problematiko le-tega. Častijo male ljudi in zaničujejo vladajoče. Vzpostaviti hočejo svojo realnost. Na drugi strani pa so pravljice, napisane po naročilu vladajočih, podpirajo vladajočo elito in ji dajejo še večjo pomembnost. Podpirajo zvestobo kralju in izpostavljajo njegovo pomembno vlogo za ohranitev družbenega sistema in dobro njegovih podrejenih. V pravljicah velikokrat naletimo na politični ideji, ki se med seboj izključujeta. V Svinjskem pastirju se je morala princesa za svoje želje ponižati zaradi česar jo je kralj izključil iz politične elite in jo poslal v svet. Takšna je bila za svinjskega pastirja premalo pomembna. Standardi pastirja so rasli, čeprav tudi sam ni bil nič posebnega je postajal po naravi vse bolj podoben kraljevim gospodom.

5 ANALIZA PRIMEROV PRAVLJIC

Do današnjega dne je bilo povedanih in zapisanih veliko pravljic, ki so na takšen ali drugačen način zaznamovale naš čas. V njih ostaja pretekla zgodovina ter se tako na zabaven način ohranja v vseh segmentih našega življenja. Sanje in želje pripadajo vsem ljudem, ne le otrokom. Zato so si tudi odrasli od nekdaj ustvarjali svoje pravljice in velikokrat sami verjeli v njihovo zgodbo.

Človek vedno znova preizkuša meje svoje zmogljivosti in verjetnosti, pri tem pa ostaja nezadovoljnež do konca, saj nikoli dokončno ne doseže svojega cilja. Vedno znova si postavlja nove, ki mu pomagajo ohranjati pripravljenost. Pravljice, ki so bile izvorno ljudskega izročila, so odražale želje odraslih v realnem svetu. Temeljile so na krvoločnosti, temačnosti in nadnaravnosti.

5.1 RDEČA KAPICA

Ena najbolj znanih, če ne najbolj znana pravljica otroštva nas in naših staršev je zagotovo Rdeča kapica, saj najbrž ni človeka, ki ne bi poznal zgodbe o deklici z rdečim pokrivalom.

Zgodba o Rdeči kapici, ki jo poznamo danes, je veliko bolj pravljlična, vsečna in »nežna« kot prvotna izvirna zgodba. Priljubljena Grimmova verzija se konča z dekličino zmago, saj jo, kljub temu da jo volk poje, uspe lovcu rešiti. Tako zmaga dobro nad zlim.

Jedro pravljic je izrazito človeška in zato mednarodna dobrina. Menda ni motiva, ki bi ne bil razširjen daleč po svetu. Če kje, potem je to v prvi vrsti na področju pravljic, da si celo narodi dežel, ki so med seboj sprte, podajo roko in dvigajo svoj glas v obsodbo krivicam in povzdigo pravice. Izdajstvo, ropanje, krvoločnost, pohlep, zavist in druge grdobije v pravljici dosledno doleti huda, neusmiljena kazen, medtem ko je za zvestobo, junaštvo, skromnost, darežljivost in druge dobre lastnosti redno pripravljena nagrada. Ko so junaki pravljice v najhujši stiski, ko so sile zla že tik pred zmago, priskočijo dobrim, a slabotnim na pomoč hvaležne živali, dobri rajniki, mesec, sonce, vetrovi, z drugimi besedami živa in mrtva narava, ki ne more mirno prenašati, da bi se šopirila krivica. (Matičeto v Goljevšček 1991, 47-48)

Korenine Rdeče kapice segajo, po mnenju poznavalcev, daleč v preteklost. Mit o Kronosu, ki žre svoje otroke, le-ti pa se vedno čudežno vrnejo iz njegove trebuha živi, je zelo znan in veliko strokovnjakov ga povezuje prav z Rdečo kapico. Tukaj je še ena podobnost, saj naj bi tudi njemu namesto otroka, ki naj bi ga pojedel, podtahnili kamen. Obstaja latinska zgodba Egberta iz leta 1023.⁵ Med volkovi najdejo dekletce z rdečim pokrivalom, na katero je zelo navezana. Preiskovalci trdijo, da naj bi šlo za rdeče pokrivalo. Zgodba se je torej širila in rasla.

Leta 1697 Charles Perrault objavi pravljico Mala rdeča jahalna kapuca, kar pa ni bil ravno najbolj ustrezen naslov. Njegova zgodba se konča z volkovo zmago in ne vključuje srečnega konca za deklico. Prav takšen pa je bil tudi njegov namen, saj je hotel otroke s takšnim tesnobnim koncem podučiti. Na koncu zgodbe je pesmica, napisana izključno za poučevanje otrok, kako ne smejo zaupati tujcem in poslušati kogarkoli. Zanimivo je, da poudari predvsem pridne deklice, kot je bila pridna Rdeča kapica, ker je nesla bolni babici košaro dobrot. To pa

⁵ Imenovana v izvorniku *Fucunda ratis*

seveda ni naključje, saj je bilo 17. stoletje, čeprav polno revolucij, še vedno v znamenju moške nadvlade. Za Perraultovo inačico sta značilna moraliziranje in podajanje poučnih vsebin, ne samo zabava bralcev in poslušalcev. Prav tako ne izgublja časa z opisovanjem podrobnosti.⁶ Velikokrat so mu očitali podvrženost Ludviku XIV; za katerega je pisal pravljice, ki so jih potem pripovedovali na francoskem dvoru. Vsekakor so morale biti v skladu s takratno politično elito in njenim prepričanjem. Za Ludvika XIV, glede na njegovo življenje, najbrž ni bila nobena ovira, čeprav v svoje inačice ni vključeval nekaterih še bolj znanih krvoločnih prizorov.

Zanimivo je, da je hotel Perrault svoje pravljice podpisovati, kot da jih piše njegov sin in jih tako še bolj približati širši javnosti, tako otrokom kot odraslim. Nekateri so celo mnenja, da se je sam sramoval pisanja takšnih pravljič.

Ob Perraultovi enačici iz tega obdobja obstajajo še nekatere, ki so v določenih delih veliko bolj krvoločne kot njegova. V nekaterih volk pripravi Rdečo kapico, da poje meso babice in pije njeno kri, medtem ko jo glasovi iz vseh strani svarijo, naj tega ne počne, vendar se deklica na glasove ne ozira.

Prav takšna je tudi zgodba Svetlane Makarovič in Kaje Kosmač Rdeče jabolko, ki sta jo izdali leta 2008. Namen njunega pisanja je bil obuditi "... iz pozabe dragocen drobec kulture in civilizacijske dediščine – izvorno pravljico ter spomniti, da bi jo bilo treba, očiščeno lažnega lošča, decenzurirano in rehabilitirano, ponovno vključiti v naš sodobni spomin." (Kosmač v Makarovič in Kosmač 2008, predgovor) Zanj je značilen tragičen konec in veliko podobnosti z izvirnimi različicami. Vseeno pa tragedija ni popolna, saj je na koncu vržena bralcu bilka rešitve, optimizma.

Zgodba se začne, ko deklica, ki nima imena in živi pri hudih ljudeh, hoče končno dobiti ime. Hudobni ljudje ji nadenejo železno obleko in obljubijo, da bo, ko bo ponosila obleko, lahko odšla k svoji rodni materi, saj jo lahko samo ona poimenuje. Deklica se na vso moč trudi in čez nekaj časa končno obleko popolnoma uniči. Smisel, ki so ga pripisali temu trudu za uničenje obleke, je v tem, da ne moreš ničesar dobiti brez truda. Tudi uboga deklica, ki si je želela samo ime, je morala pred tem premagati oviro.

Zanimivo je, da kot pri drugih tragičnih različicah tudi tukaj ne nastopa dobra mati, ki jo pošlje na pot, ampak hudobni ljudje, ki je preden gre na pot, ne opozorijo na hudobne ljudi in spletkarske ter zapeljive volkove. Ne opozorijo je na težave, ki lahko nastanejo zunaj

⁶ V njegovem delu se volk ne trudi preoblačiti v babičina oblačila, ampak jo enostavno požre in se uleže v njeno posteljo. Zgodba temelji izključno na rdeči niti in nima nobenih olupšav.

»toplega« doma. Prepuščeno sami sebi jo spustijo v svet in deklica ne ve, kaj vse se ji lahko pripeti.

Hudobni ljudje ji nataknejo rdečo kapo ter ji dajo culo s hlebom kruha in kolačem masla ter lepo belo jabolko, ki ga nosi v svojih nedrih. Bela barva predstavlja dekličino nedolžnost. Med potjo deklice naleti na veliko ovir. Reka Giordiano se ji razpre, da gre lahko skozi, potem ko ji po nasvetu belega jabolka zaluča mlečni kruh. Vrata Rastiella se ji odpro, ko jim namaže tečaje z maslom, prav tako po nasvetu belega jabolka. Nazadnje sreča še volka, ki jo prosi hrane, vendar mu deklica razen belega jabolka nima ničesar dati. Volk se odloči, da ubere drugo pot za potešitev svoje lakote in prehití deklico na poti do matere. Pred tem jo še vpraša, ali pojde po lažji poti bucik ali težji poti šivank.⁷ Deklica izbere lažjo pot bucik, kar pomeni, da je izbrala pot užitka in večjega udobja, čeprav je imela na izbiro tudi pot dolžnosti.⁸ Medtem volk prvi pride do matere, ki jo krvoločno poje, vendar pusti nekaj tudi za deklico. Deklici spusti skozi okno materina čreva, saj je deklica prevelika, da bi prišla v hišo skozi ključavnico, in premajhna, da bi splezala skozi okno. Deklica zaradi usmerjenosti v svoj edini cilj, pridobitev imena, sploh ne opazi, kakšen je konopec, po katerem spleza v hišo. Prav tako kot v Perraultovi različici volk ne izgublja časa s preoblačenejm v materina oblačila, ampak samo smukne v posteljo. Deklica volku razloži, da je za premagovanje ovir na poti porabila vse, kar je nosila v dar in ima samo še belo jabolko, vendar volku ni preveč do tega, saj samo odmahne in ji ukaže, naj ga odloži, saj se bo zanj pobrigal kasneje. Nekaj, kar bi lahko deklici pri prvem srečanju z volkom rešilo življenje, zdaj postane nepomembno. Kazen za njeno sebičnost postaja vse hujša.

Deklici zdaj veli, naj vrže nekaj polen na ogenj, saj ga zebe. Deklica prime materine kosti in jih vrže na ogenj. Pri tem se prismuka kača in jo opozori, da so to materine kosti. Vendar deklica uboga volka, ko ji reče, naj brcne lažnivo kačo. Nato ji ponudi materinega mesa in gorke krvi, ki sta deklici na prvi pogled sumljiva, vendar vseeno uboga volka. Prav tako jo tokrat opozorijo živali (koščena mačka pri mesu in ptičica pri krvi), vendar jih po volkovih navodilih odžene. Medtem pa nekoč belo nedolžno jabolko na okenski polici postaja vse bolj rdeče. Deklica si na koncu sname rdeče pokrivalo in ga po volkovem navodilu vrže v ogenj, saj pravi, da ga ne bo več potrebovala. Nato spleza na materino posteljo k volku; in mu pove, da si želi dobiti ime. Volk ji pove, da ji je ime Rdeče jabolko, vendar naj pazi od koga

⁷ Poplnoma enaka vsebina zgodbe o razpotju, ko Rdeča kapica sreča volka, obstaja v dveh francoskih različicah.

⁸ V neki različici o Rdeči kapici je celo razloženo, zakaj izbere takšno pot, saj je laže kaj speti z bucikami kot pa sešiti z iglo.

sprejema ime v dar, ker kdor ti izbere ime, ta dobi nad teboj moč. Najprej je deklica vesela, ker je končno dobila ime, potem pa začne dvomiti, da je to res njena mati. Volka sprašuje o kosmatem kožuhu, o velikih rokah ter ostrih in dolgih zobeh. Na vprašanja in dvome volk odgovori, da je vse to zaradi starosti. V tistem trenutku volk plane na deklico in jo požre.

Drugo rdeče jabolko, ki je zdaj že škrlatne barve, skoči z okenske police in se odkotali neznano kam. Pri tem mu pomagata vrata Rastiella in reka Giordiano, saj še nista pozabila, kdo je deklici svetoval, naj jima da darove.

Zgodba se zaključi z mislijo, da se zdaj to jabolko kotali neznano kam in se bo kotalilo, dokler se ne prikotali v prave roke. No, ali pa tudi ne, kdo ve.

5.1.1 ANALIZA POLITIK V RDEČI KAPICI

Zgodba o Rdeči kapici se je, kot že povedano, veliko spreminjala. Prilagajali so jo določenim sistemom in normam in tako poskušali pritegniti največji krog poslušalcev.

Perraultova različica, ki je nastala v 17. stoletju, je imela možnost prikazati vse temne strani in zaključiti zgodbo tragično. Vse to je bilo dovoljeno predvsem zato, ker je bilo pisano za nekoga, ki mu v življenju niso bili neznani prostaštvo, krvoločnost in zabava, za Ludvika XIV. Ki je hotel v svojem življenju samo zabavo in ni iskal nobenih globljih pomenov. Prav njegova potreba po zabavi je narekovala v takratnem času teme in okvire pravljic, ki so nastajale. Pozneje je z razsvetljenstvom marsikaj postalo neprimerno in je preveč podrejalo določene segmente in oviralo razmišljanje tako otrok kot odraslih, zato je bilo izobčeno. Pomemben je postal posameznik, ki je moral razmišljati s svojo glavo, in zanj so bile zanimive zgodbe, ki so imele skrit pomen. Ker pa so bile pravljice takrat predvsem domena otrok (tako kot danes), so morali omiliti njihovo vsebino in jo zaradi »civilizacijske« vloge prilagoditi potrebam otroka. Seveda so tudi v času Ludvika XIV. Na Versailleskem dvoru otroci poslušali pravljice, vendar se takrat niso preveč menili za to, kaj je za otroka dobro in kaj ne.

V pravljicah se pogosto srečamo s pravimi logičnimi napakami. Zakaj volk v Rdeči kapici zamota zadevo do te mere, da mora lesti v babičino posteljo in se šemiti z njeno spalno čepico, ko pa bi vendar deklico že pri prvem srečanju lahko požrl, potem pa brez težav pospravil še babico?

Seveda lahko hitro odgovorimo: ker brez tega ne bi bilo pravljice. Bettelheim na tem mestu razlaga, da "volkovo vedenje v Grimmovi inačici postane smiselno, če predpostavimo, da

mora volk, zato da bi se polastil Rdeče kapice, najprej odstraniti babico. Dokler je (stara) mati še tu, Rdeča kapica ne bo njegova." (Bettelheim 1999, 243) Zanimiva je prav tako razlaga, da naj bi se v tej zgodbi pojavila nezavedna želja mladega dekleta, da bi jo zapeljal njen oče (volk), ojdipovska želja, ki je v opisovanju v Rdečem jabolku zelo očitna. Na razpotju, kjer se srečata dekletce in volk, jo on z besedami zapeljuje in ona mu pove popolnoma vse, kam gre. Brez nobenih zadržkov. Prav tako, ko pride v materino hišo, kjer ustreže njegovi želji, sleče rdeče ogrinjalo in se uleže k njemu v posteljo, da ga pogreje. Povsem smiselno je, da bralec pomisli na drugo realnost, o kateri pravljica posredno govori. "Zdi se, kot bi Rdeča kapica poskušala doumeti protislovno moško naravo, tako da bi doživela moške osebnosti: sebične, asocialne, nasilne, potencialno uničevalne težnje onega (volk) in nesebična, družabna, pozorna in zaščitniška nagnjenja jaza (lovec)." (Bettelheim 1999, 242)

Prav tako ima veliko simbolično vrednost rdeča barva. Zakaj je moralo biti pokrivalo majhne deklice rdeče barve, ki predstavlja burna predvsem seksualna čustva? V Grimmovi pravljici pokrivalo podari deklici babica, in kapica ji je tako všeč, da je edina, ki jo želi nositi. "V rdeči žametni kapici, ki jo babica podari Rdeči kapici, torej lahko vidimo simbol prezgodnjega prenosa spolne privlačnosti, kar je še poudarjeno s tem, da je babica stara in betežna, preslabotna celo za to, da bi odprla vrata." (Bettelheim 1991, 243) Simbolični pomen, ki ga nosi rdeča kapica, je prevelik zalogaj za deklico, kar jo pripelje do pogube (vsaj dokler je ne reši dobri lovec).

Zakaj pravzaprav v vseh teh letih raziskovanja nismo naleteli na zgodbo o rdeči kapici, ki bi jo imel na sebi deček? Zakaj Rdeča kapica ne nese košare polne dobrot, svojemu dedku? Zakaj jo pošlje k bolni babica mama in ne oče? Vse nakazuje, da je ženska vloga tukaj izpostavljena kot šibkejša, ženska nima dovolj pameti in moči, da bi se ubranila skušnjavam, ki ji pridejo na pot. Mama je tista, ki pošlje deklico samo v gozd, poln nevanosti, in jo tako izpostavi (v nekaterih zgodbah je niti ne opozori pred njimi). Medtem ko lahko na drugi strani jasno vidimo pomen in veličino moškega dela, saj sta tako volk kot lovec/drvar odigrala pomembno vlogo pri zapletu zgodbe in rešitvi le-te. Nasilje, ki ga uporabi lovec, služi višjemu družbenemu namenu – rešitev obeh slabotnih in šibkih žensk. Misel, da je nasilje lahko storjeno tudi v smeri dobrega, je tukaj popolnoma podprto in da poslušalcu/bralcu vedeti, da se lahko za rešitev nečesa višjega uporabi nasilje. Vse za državo! Na drugi strani pa predstavlja podporo šibkejšim. Podpiranje človekovih pravic v skladju z željami delovanja države je eden največjih kompromisnih procesov v vsaki demokraciji. Vsak lahko počne kar hoče, vendar samo dokler s tem dejanjem ne škoduje komu drugemu.

Dekličin oče v tej pravljici ni omenjen, čeprav bi lahko odigral odločilno vlogo pri rešitvi deklice, vendar je misel o nekem tujcu, ki reši nekoga samo zato, da zmaga pravica, močnejša podoba za moraliziranje.⁹ Vsakdo bi vse naredil za svojca, kaj pa za popolnega tujca?

Pravičnost, ki vlada v pravljicah, terja, da volk pogine tako, kot je sam moril druge: ugonobi ga požrešnost. Ker si je sam poskušal napolniti trebuh, ga drugi kaznujejo na popolnoma enak način.

Rdeča kapica je priljubljena predvsem zaradi njene navidezne nedolžnosti in krepostnosti. Poistovetenje in dobro občutje pri poslušalcih sledi šele, ko zapade v skušnjavo in naredi prvo napako; takrat se tudi motivacija poveča. Poslušanje volkovega prigovarjanja, naj deklica ravna po načelu ugodja in ne realnosti, jo posredno vrne k prvotnejši obliki bivanja. Ali je potemtakem sploh mogoče priti do neskončne ugodnosti in posledično večne sreče? Ne. Postaljanje vedno novih ciljev za doseganje zadovoljstva je v človekovi naravi.

V zgodbi o Rdeči kapici vsakdo nekaj »odnese«. Lovec pokonča hudobnega in spletkarskega volka, babica poje dobrote in volk umre zaradi svojih dejanj. Rdeči kapici pa ostane velika izkušnja, saj se nauči, da nikoli več ne bo skrenila s poti. Zgodba nas pouči, da moramo »hoditi« po svoji poti na kateri moramo zaupati svoji presoji in izkušnjam in ne smemo kratiti svobode in pravic drugim zaradi svojih želja. Neprestano poudarjanje morale tekom zgodbe nima nobene potrebe po pouku, kot ga je na koncu pravljice dodal Perrault.

5.2 CESARJEVA NOVA OBLAČILA

Zgodba o cesarjevih oblačilih se prične z opisovanjem narcisoidnega cesarja, ki mu največji smisel v življenju predstavljajo obleke. Je tipičen sebičen voditelj, kot smo ga navajeni predvsem v ljudskih pravljicah, ki mu je mar samo zase. Vladanje kot takšno tako pristane na zadnjem mestu obravnave.

Zanj je značilno, da se vsako uro preobleče v novo oblačilo in nikoli dvakrat v isto. Vendar na vsak način hoče imeti najbolj »kraljevo od kraljevih oblek«¹⁰, saj so mu obleke, ki mu jih pridobi dvor, postale preveč vsakdanje in ne predstavljajo ničesar posebnega. Ves dvor se ukvarja s tem, iz kakšnih materialov mu bodo naredili najlepšo obleko, ki je nima še nihče. Nakar se na dvoru pojavita dva sleparja, ki trdita, da mu lahko naredita najbolj »kraljevo od

⁹ Obstajajo nekatere stare verzije zgodbe, v katerih na koncu pride dekličin oče in odseka volku glavo. Ne ukvarja se z njegovim trebuhom. Po mnenju psihoanalitikov bi to dejanje lahko ponovno povezovali s seksualnim dejanjem, saj trebuh predstavlja izključno pojem za produkcijo otrok.

¹⁰ Besedna zveza »kraljeva od kraljevih oblek« predstavlja predvsem pomembnost njegovega položaja. Vladar v tem primeru še vedno ostaja cesar.

kraljevih oblek«. V bralčevih očeh sta že od začetka spoznana kot sleparja, vendar celoten dvor in cesar tega bodisi ne opazijo ali pa jim je njihova resnica tako všeč, da hočejo, da postane realnost. Narediti obleko, kakršne nima nihče drug na celem svetu, je bilo za cesarja imaginarno in nedosegljivo, dokler se nista prikazala sleparja. V trenutku, ko sta ga prepričala, kaj zmoreta (verjel jima je zelo hitro), ju je umestil višje od svojega položaja, saj jima je s svojim priznanjem dal pozicijo, ki je bila nad njim. Samo zaradi obleke se je ponižal do takšne mere, da je slepo verjel besedam dveh prevarantov, ki sta trdila, da sta najboljša tkalca, kar jih je svet poznal. Tukaj cesarjeva želja premaga realnost, ki je vsem drugim jasna, vendar zaradi spoštovanja do cesarja zanemarijo svojo logiko in podprejo cesarjeve ideje.

Prevaranta, ki sta se predstavila kot dobra meščanska obrtnika in marljiva tkalca, sta trdila, da drugi ne vidijo njunega dela, ker so praznoglavi in niso tako razgledani kot cesar, ki vidi vse. Od cesarja sta zahtevala, da jima da dovolj primeren prostor, veliko časa in finančne podpore potem mu bosta stkala in sešila najlepšo obleko. Medtem ko tkalca »tketa«, se med cesarjevimi ministri pojavi dvom o resničnosti in pravičnosti tkalcev, vendar si ne upajo ničesar povedati, in tako cesar živi do konca v prepričanju, da je vse resnično.

Preobrat se zgodi na koncu zgodbe, ko se cesar sprehodi po trgu v novi obleki, in skliče vse ljudstvo, da bodo priča njegovi pomembnosti. Med ljudstvom završi in razširi se globoko začudenje, ko zagledajo cesarja popolnoma golega. Edini, ki pove resnico in prekine krog imaginarega, je majhen otrok, ki vzklikne: "Pa saj nima ničesar na sebi!", pri čemer se pojavi splošen smeh. Ljudje, ki so bili še do pred kratkim pripravljene resnico obdržati zase in v skrajnem primeru celo podvomiti v svoje lastno videnje, so bili v trenutku prepričani, da so otrokove besede vsa resničnost.

Cesar, ki je še vedno ves zgrožen stal sredi trga, ni mogel verjeti svojim ušesom. Ali so res tako neumni in nerazgledani, da ne vidijo njegove edinstvene obleke, ki je nad vsem?

Tako stoji cesa kot najpomembnejši človek v svojem cesarstvu popolnoma nag pred ljudstvom, ki mu daje vedeti, da je resnica samo ena. Ta resnica je bila razkrita z otrokovo nedolžnostjo in pravičnostjo.

5.2.1 ANALIZA POLITIK V CESARJEVIH NOVIH OBLAČILIH

Že na začetku ene najbolj priljubljenih Andresenovih pravljic¹¹ lahko opazimo politično sporočilo. Cesar, čigar izključno delo bi moralo biti vladanje, se tokrat ukvarja samo z

¹¹ Velikokrat mu je bilo očitano, da so njegove pravljice preveč žalostne in nimajo veselih koncev. V tej najdemo celo humoristične vložke, ki nas zabavajo skozi celotno zgodbo.

oblekami, ki s konkretnim upravljanjem države, razen pri protokolarnih zadevah, nimajo nič skupnega. So eden izmed manj pomembnih delov, s katerim se ukvarjajo dvorjani in ne nekdo, ki ima v rokah takšno moč. Že takoj na začetku se njegov položaj izenači z meščani, saj je lahko samo njim, ki so drugače tako zelo nepomembni, pomembno, kakšna oblačila imajo. Za njih pregovor, da obleka naredi človeka, pomeni, da smo vsi ljudje v bistvu enaki, vendar se razlikujemo po vrstah oblačil. "Sprejel je njihovo logiko, logiko kupoprodaje. Denar ni za vladanje, temveč za nakupovanje uporabnih dobrin." (Lukšič in Pikalo 2007, 172) Čeprav ne kupuje oblek tako kot preostali meščani, predvsem pa v čisto drugem plačilnem razredu, se s tem vseeno ponižuje. Obleke mu tako priskrbi dvor, kar je za cesarstvo dodatna obremenitev tako na finančnem področju kot pri samem vzpostavljanju političnega sistema, ki ga je potrebno neprestano utrjevati.

Sam postane eden izmed meščanov, ki so v sistemu pod njim. Sam postane navadno golo telo, ki brez obleke ne pomeni in ne predstavlja ničesar. Cesar se odpove svoji pomembnosti, državnosti in cesarskosti. Ljudstvu daje misliti, da ni sposoben ničesar drugega. Ne zaupajo več v njegove presoje v vladanju in cesarstvu grozi propad.

Zgodba je bila napisana v času utrjevanja nacionalne zavesti v državah in so bili nacionalni elementi pomembni v vseh aspektih življenja. Vsaka drugačnost, ki bi lahko ogrozila njihov sistem, je pomenila grožnjo in je morala biti v trenutku ugotovitve sanirana. Vendar ne tokrat, ko je bil cesarski interes nad pomembnimi idejami nacionalizma. Sleparka, ki sta bila tujca in ju ni nihče poznal, so spustili k sebi v najožje kroge v cesarstvu, v samo palačo, kjer je cesar več dni nag poziral pred njima. K rojstvu nacionalizma so prispevali "... nacionalni tiskani jeziki, ki so bili ključen ideološki in politični pomen ..." (Andreson 2007, 91) Nacija je postala pomemben pojem v posameznih državah in je bila razširjena v vse razredne strukture. Podpirala je enotnost in zaničevala drugačnost, kar se v tej pravljici pojavi v popolnoma drugačnem smislu. Tujca sta sprejeta kot domačina, brez predsodkov. Vendar se na koncu vseeno izkaže, da sta prevaranta. Torej tujcem ne gre zaupati in ravno to potrjuje držo nacionalne zavesti.

Prevaranta trdita, da resnice ne vidi nihče, ki ni zadosti razgledan in pameten, zato se noče nihče razen otroka izdati in povedati kaj v resnici misli. Potrjevanje kot množični odziv je močno impulzivno dejanje, ki ga po Le Bonu pojmuje kot najmočnejšo obliko nadzorovanja množic s strani voditelja. "Ljudje se počutijo povezani in enoviti, čemur je rekel »skupinska duša«. Razumske sposobnosti, ki sicer zadržujejo te impulze, odpovejo." (Pečjak 1994, 161) V cesarjevem primeru vsi sledijo njegovemu zgledu, ker prevladuje strahospoštovanje do njihovega cesarja. Vendar tukaj obstaja še ena politična ideja, ki

prevladuje v takratni politični sferi. Blago, ki ga ni bilo, so pripoznali kot realno, prav tako kot ni pripoznana meščanska družba s strani vladajočih. Tudi cesar izgubi vse cesarske kompetence, če prizna, da blaga sploh ni. "Monarh in dvor se ukvarjajo z nevidnim, politika je nevidna in to je v nasprotju s tem, kar zaznavajo naša naravna čutila." (Lukšič in Pikalo 2007, 173)

Tkalca, ki v resnici ne delata nič, nista po naključju iz meščanskega razreda. "Stališče, da meščani, zlasti trgovci ne delajo nič in da živijo zgolj od jezične spretnosti, je bilo dominantno (in je še vedno) ob prodiranju meščanske prakse v ruralna okolja." (Lukšič in Pikalo 2007, 173)

Zadnje dejanje v pravljici, ki ga zaključí cesar s svojim izhodom pred celotno ljudstvo, ima najmočnejšo politično misel. Pred ljudstvo stopi nag. Kaj je večja sreča kot to, da se cesar poniža pred njimi. Sreča meščanov je v tem trenutku neverjetna, vendar ne more biti izražena, saj niso prepričani, da ne bo sankcionirana. Srečo premaga začudenje, ki mu sledi splošna zamišljenost vase in v poanto tega dejanja. Pravzaprav ljudje za trenutek pomislijo, da ne vidijo prav. Ali je mogoče, da celoten dvor vidi več kot oni, navadni meščani? Iz razmišljanja jih prebudi otrok, ki pove edino resnico in ta postane v trenutku vsem skupna. »Pa saj nima ničesar na sebi!« Besede, ki dolgotrajno prevaro sprevržejo v burlesko. Zakaj v zgodbi tega ne pove odrasel meščan? Preprosto, ker "še ni ujet v državno-politično-ideološko predmeščansko in zato nenaravno situacijo ..." (Lukšič in Pikalo 2007, 173). Cesar pa pokaže, da je v bistvu popolnoma enak meščanom in ga nič več ne opredeljuje kot nekoga višjega, pomembnejšega, predvsem pa drugačnega. Gradnja njegovega osebege imperija se v trenutku podre. Nobena avtoriteta ne more premagati misli in podobe, ki so jo videli njegovi podrejeni.

Cesar se po dramatičnem zaključku naredi gluhega in nadaljuje s svojim početjem, kljub temu, da ve, da ima ljudstvo prav. Tako kot je cesarstvo gluho do želja meščanstva. Pravzaprav ni nič nenavadnega, da ljudstvo doživi od svoje države takšen polom, saj je navajeno, da je tako, vendar jo vseeno vsa ta stoletja prenaša in podpira. Pravljica postavlja meščansko ideologijo nad ideologijo monarhije, ki jo poskuša v tistem obdobju razbiti. V politično sfero umešča politično idejo narave. Zgodba lahko navdahne vsakega posameznika, ki je nekemu podrejen, da bo prišel njegov čas, ko mu bo dano, da sam postane del politične elite.

"Dvig narave s politične zavesti nam omogoča, da vidimo, kako cesar ni nag, tudi ko je popolnoma brez obleke. Samo otroci lahko nasedejo tej naivnosti, da je cesar zgolj telo. Vsi politični subjekti vedo, da je cesar, tudi ko je gol, nekaj drugega od vseh drugih golih teles. Z njim ni enak. Je monarh, ki poseblja državo. Če pa zgodbico beremo samo z moralnega

terena, se nam prikazuje kot zgolj protest zoper sleparstvo in ima zato status nadčasnosti." (Lukšič in Pikalo 2007, 174)

5.3 TISOČ IN ENA NOČ

Zgodba Tisoč in ena noč pripoveduje o kralju Šahrijarju, ki ugotovi, da ga njegova žena vara s črnim sužnjem, vendar se njegovo sovraštvo do žensk ne konča tukaj.¹² Kaplja čez rob je ugotovitev, da je prav tako varan njegov brata in še nekateri ugledni možje. Zgodba nam odpre popolnoma novo poglavje, saj moško podobo postavlja v šibkejšo luč. Brat kralja Šahrijarja trpi do te mere, da je že popolnoma shiran. Ženina nezvestoba ga je spravila do konca pogube. Dejstvo, da je ženska v tistem času in v arabskem svetu nad moškim, je lahko samo pravljico, saj so ženske še danes v veliki meri popolnoma podrejene moškim.

Kralj Šahrijar se odloči, da je zdaj vrsta na njem in da odslej ne bo več dovolil nobeni ženski, da ga prevara. Živel bo le še po svojih pravilih in samo z devicami, s katerimi bo spal eno noč, naslednji dan jih bo dal ubiti. Sčasoma pride do trenutka, ko v kraljestvu ni več nobene primerne device razen Šeherezade, hčere kraljevega vezirja. Kljub vezirjevim prošnjam, kralj ne popusti. Tukaj nastopi odločno Šehrezada in zagotovi, da bo ona »orodje rešitve«. Sama ima načrt, kako bo kralja pripravila do tega, da je naslednji dan ne bo dal ubiti. Njen končni cilj je ozdraviti kralja sovraštva do žensk. Dokazovaje ženske zvestobe je njemu najpomembnejše in to mu bo zagotovila.

Skoraj tri leta neprekinjenega pripovedovanja so bila potrebna, da se je kralj rešil svoje potrnosti. Vsako noč mu je brala pravljice, pripovedke, pesmi itn., samo zato, da je bil lahko prepričan, da je ostala celo noč pri njem.

Vendar sama tega ni zmogla, saj kralj ni smel izvedeti za njen namen. Zato so v zgodbi sodelovali njena sestra in pozneje njun prvorojeni sin, ki zgodbi da povsem nov pečat. Ženska, ki je še pred kratkim sovražil, postane njegova odrešitev in mu ne samo pomaga preboleti depresijo, ampak mu s sinom zagotovi nasledstvo, ki je v takratnem realnem času še kako pomembno. Ideja nadaljevanja njegove vladavine ju poveže do te mere, da mu Šehrezada postane skoraj enakopravna. Notranja integracija nam zagotavlja zunanjo usmerjenost v cilj in mirno sprejemanje ideoloških pogojev v družbi. Nismo več nagnjeni h konfliktnosti.

¹² Za okvirno zgodbo knjige glej Irwin, Robert 1994.

Družinska enota je za tisti čas zelo pomembna (prav tako danes) in ni naključje, da je Šeherezada še pred koncem pripovedovanja tisočih zgodb rodila sina, ki jih bo po politični ideologiji pripeljal do notranjega miru.

V zbirki pravljic Tisoč in ena noč je vključen celoten cikel pravljic in drugih oblik, od katerih vsaka poseduje določene ideje.

5.4 OBUTI MAČEK

Zgodbo je francoski pisatelj Charles Perrault prvič zapisal leta 1695. Pravljičina nemoralnost je izzvala nekaj skrbi glede vplivanja na mladino, vendar je bilo po izdaji njegove zbirke dve leti kasneje, takoj očitno, da so zgodbe napisane za okrepitev standardov civiliziranega vedenja v zgornjem razredu francoske družbe 17. stoletja, ne pa za zagotavljanje zabave za mladino. Dejansko so Obutega mačka opisovali kot vzor služenja gospodarju s popolno predanostjo in skrbnostjo.

Zgodba govori o mlinarju, ki je imel tri sinove, mlin, osla in mačka. Vsak je imal svojo funkcijo, vendar so si sinovi po mlinarjevi smrti raje razdelili premoženje, kot pa skupaj sodelovali. Najstarejši sin je dobil mlin, drugi osla in najmlajši mačka. Najmlajši sin je bil popolnoma zgrožen, saj ni vedel kako naj preživi z mačkom. Maček ga je prosil samo za par škornjev in mu obljubil, da bo potem poskrbel zanj. Čeprav je imel mlinarjev sin zelo malo denarja, mu je vseeno kupil škornje. Zanimivo je, da mu jih je kupil samo zato, ker sta po naključju šla mimo čevljarja. Čeprav je bil to muc, se čevljarju ni zdela želja nenavadna. Maček je hotel postati nekaj, kar sicer ne predstavlja. Z »majhnim«^o požrtvovanjem je mlinarjev sin dobil bogatstvo, ki mu ga je zaslužil nekdo nižje na lestvici. Maček je bil po mlinarjevi smrti primoran poskrneti za svojega gospodarja, saj sam prav tako ni imel več kam iti. Samozavestno si je obul škornje in zakorakal z vrečo žita po ulici in skozi rajska vrata v svet. Mlinarjevemu sinu ni preostalo drugega, kot da opazuje mača in mu zaupa svojo prihodnost. Na tem mestu mačku še ni priznana inteligentnost in iznajdljivost.

Maček je odšel v gozd, kjer je v zanko ujel polno vrečo jerebic, ki so bile takratnem kralju zelo pri srcu, vendar jih je bilo zelo težko uloviti, ker so bile plahe. Nekaj tako nedolžnega in naravnega kot so jerebice je tako postalo težko dosegljivo celo najbogatejšem prebivalcu najvišje na družbeni lestvici. Ves kraljev denar ni bil zadosti. Največ je cenil meso jerebic in ne vladanja in dobrobiti svoje dežele. Mačku, ki je tako pretkan in pameten pa je uspelo

uloviti polno vrečo, s katero se je odpravil naravnost v palačo. Tudi h kralju je prišel brez težav, saj so ga zaradi tega, ker je maček stražarji brez omahovanja spustili noter. Kralja je pozdravil z namenom ugajati. Še danes je vsakodnevna praksa ugajati politikom z namenom dosega lastnih interesov. Ponižanje samega sebe je majhen davek za dosego končnega cilja. Za mlinarjevega sina si je izmislil naziv grog, ki je nižje od kraljevega, vendar še vedno pomemben v takratnem družbeno-socialnem življenju. Za jerebice mu je dal polno vrečo zlata in se mu najlepše zahvalil za darilo. Kralj je s tem dejanjem priznal mačku, da je podkupljiv. Ni mu bilo pomembno vladanje in politična sfera, ampak njegovi užitki.

Zlatnike je odnesel svojemu gospodarju, čeprav bi jih lahko obdržal zase. Sezul je škornje in mu obljubil, da ga jutri naredi še bogatejšega. Škorji so bili mačku zgolj povezava med človeškim in živalskim svetom. Maček je naslednje dni vsak dan odšel v lov in odnesel plen kralju. Nekoč mu je prišlo na uho, da sta šla kralj in kraljična na s kočijo okrog jezera. Maček je stekel domov in mlinarjevemu sinu rekel naj gre z njim, če bi rad postal grof in še bolj bogat. Odpeljal ga je k jezeru, mu pobral vso obleko in počakal, da se je kralj pripeljal mimo. Maček je povedal kralju, da so njegovemu grofu ukradli obleko medtem, ko se je kopal. Kralj je nemudoma poslal po obleko, ki je revnega mlinarjevega sina resnično naredila za grofa. V kraljevih oblekah ni bil več videti kot revež. Kralj mu je ponudil prevoz do njegovega gradu. Maček je poskrbel, da so delavci na poljih, travnikih in gozdovih mimo katerih se je pozneje pripeljala kočija povedali kralju, da je vse to grofovo. Maček je delavcem zagrozil, da bo v nasprotnem primeru po njih. V resnici je vse to pripadalo hudobnem čarovniku, katerega grad je želel maček prevzeti za svojega grofa.

Na koncu maček pretenta čarovnika, da se spremeni v miš in ga poje. Medtem se kraljeva kočija vse bolj približuje gradu v katerem naj bi vladal mlinarjev sin kot grof. Kralj je navdušen nad vsemi polji, travniki in gozdovi na poti v grad in nad grofovo lastnino. Takoj je obljubil grofu kraljičino roko. Grof je postal kralj, Obuti maček pa njegov prvi minister.

Mlinarjev sin bi bil brez mačka še danes mlinarjev sin, četudi bi bil najstarejši sin in bi dobil po očetovi smrti mlin. Samo pameten in iznajdliv bi mu lahko pomagal na oblast. Maček mu je vdano služil in bil na koncu za to poplačan. Vendar tudi ko je grof postal kralj je še vedno imel mačka, ki mu je pomagal voditi kraljestvo in ga usmerjati. Sam ni zmozel ničesar. Kralj vseeno ni tako pameten in nad vsemi. V zgodbi bi lahko mačkovo vlogo odigral tudi kakšen drugi lik. Najpomembneje bi bilo predvsem to, da bi bil strukturno ali značajske nižje kot mlinarjev sin, kar pa bi bilo zelo težko. V tej konstelaciji lahko verjamemo Perraultovim nameram, da je hotel poučiti pomembnost predanosti svojem vladarju.

6 ZAKLJUČEK

Pravlјice so tako »nedolžne«, pa vendar v sebi skrivajo nekaj tako pomembnega in temačnega. Skriti pomeni in ideologije v pravljicah, nam lahko v trenutku spoznanja naježijo kožo in nas pustijo razmišljati o tem, kaj smo »prinesli« iz pravljic sami. Smo mar tudi mi otroci pravljic, ki so nam pustile »madež« vladajoče ideologije in nas tako za večno zaznamovale v nezavednem? Področje raziskovanja pravljic, njihovega izvora in pomena se je v zadnjih letih razširilo do te mere, da so pravljice postale množična kultura, ki je ni več mogoče obvladati. Različice in dele pravljic lahko danes najdemo povsod, samo poglobiti se moramo v tolikšni meri, da predvidevanje, ki ga želimo opredeliti, vstavimo kot primarni cilj.

V svoji diplomski nalogi sem skušala prikazati celotno podobo ideologij v pravljicah, pri čemer sem posebno podarila politične ideje v pravljicah. Politične ideje lahko najdemo v vseh različicah pravljic, kar je odraz spreminjanja vladajoče politike. Vrnila sem se v zgodovino pravljic in poskušala zajeti najbolj pomembne prelome pri pisanju in raziskovanju pravljic, saj menim, da je ravno zgodovina tista, ki nas opredeljuje in naredi takšne, kot smo danes. Zgodovina vpliva na razvoj pravljic v tolikšni meri, kot pravljice vplivajo na zgodovino.

Predstavila sem pomembne ideje ideologije in njenega delovanja pri uresničevanju političnih idej. Opredelila sem politične ideje in jih na smiseln način povezala z ideologijami.

Podrobno sem analizirala štiri pravljice, ki so uveljavljene v svetu. V primeru Rdeče kapice se je pravljica skozi stoletja spreminjala do te mere, da sta ostala samo deklica in volk, vse drugo se je spremenilo. Nekoč kruta in polna zapeljevanja je danes postala emancipirana in razgledana. S pomočjo babice lahko Rdeča kapica obvlada volka, ki mu je nekoč tako slepo verjela in se mu pustila zapeljati. Pravljice sem primerjala z njihovimi izvorniki (vsaj tam, kjer so določene povezave) in ugotovila, da se rdeča nit zgodbe v svojem bistvu ne spremeni. Način pripovedovanja pa se je popolnoma spremenil. Tezo, da se pravljice spreminjajo in preoblikujejo, potrjuje dejstvo, da zgodovina pravljic temelji na ustnem pripovedovanju zgodb med odraslimi, kar se je tekom stoletij prelevilo v pripovedovanje pravljic otrokom. Pravljice so postale izključno otroška domena in imajo z odraslimi skupno le še branje najmlajšim. Ideologija tako izgubi del smisla, saj brez odraslih ne more širiti svojih političnih idej. Vendar na drugi strani tudi literatura pomeni ogrožanje politične elite. Kulturni aparat

države, ki so ga lahko na literarnem področju uporabljali izključno za širjenje političnih idej, postane v zadnjih letih aparat za poučevanje in civiliziranje otrok.

Cesarjeva nova oblačila je idealna pravljica za prikaz boja meščanstva proti monarhični vladavini. Do cilja svoje uveljavitve pridejo kar s pomočjo monarha, ki jim zaradi svoje sebičnosti in načina vladanja sam poda začetek za uveljavitev družbene spremembe. Čeprav ga vidijo samo kot golo telo, vsak meščan dobro ve, kaj predstavlja. Vsako telo je umrljivo, vendar duh vladarja ostaja. Meščanski vpliv pa lahko zasledimo tudi v *Obutem mački*, kjer je maček sam pretental kralja in mu prestavil mlinarjevega sina za pomembnega in bogatega grofa. Kraljeva presoja, ki naj bi veljala za najboljšo in najtreznejšo ni videla, da je vse skupaj prevra. Kako naj nekdo takšen vodi kraljevstvo, ko pa še navadnih prevarantov ne prepozna? Sporočilo meščanstva, da je kralj neumen je posredovano preko praljice, ki nam vseskozi daje grenak priokus. Kaj ima od tega maček? Zakaj enostavno ni vzel vsega zlata zase? Očitno ni samo meščanska logika ampak tudi buržoazijska, saj je z mačkovimi dejanji prikazano, kako naj podrejeni zvesto in predano služijo svojemu gospodarju. Na koncu bodo za to tudi poplačani. Maček sicer postane kraljev minister, vendar to samo pomeni, da bo sam vodil kraljestvo. Kralj sam ni sposoben voditi kraljestvo, saj je bralcu znano, da je samo mlinarjev sin.

Na začetku diplomske naloge sem predpostavila, da je zgodba pravljic popolnoma odvisna od časovnih in zgodovinskih parametrov, ki jo obkrožajo. Teza se je v celoti potrdila. Pravljice, napisane v času kralja Ludvika XIV. in hkrati v času največjega razmaha raziskovanja pravljic, imajo razuzdano vsebino in podpirajo vladanje kralja določene dežele. Poudarja se pomembnost vladajočih in celotne pravljice vključujejo moralo tistega časa. Prav tako Cesarjeva nova oblačila, ki so podpora meščanski družbi. Za takratni čas pravljичno v celoti. Vendar je potrebno samo poistovetenje z junakom in že lahko pride do uporov. Idejo je potrebno umestiti v pravi čas in na pravo mesto, da jo lahko sprejme širše ljudstvo. Danes, ko pravljice nimajo več tolikšne moči za uveljavljanje političnih idej, se politične elite poslužujejo množičnih medijev, kot sta časopis in televizija.

Poskušala sem tudi ugotoviti, v kolikšni meri so pravljice prepletene z ideologijami. Pokazalo se je, da so pravljice polne ideologij. Na tem mestu je pomembno dodati, da te ideologije niso nujno politične. Veliko je socialnih ideologij, ki preko transferjev politični eliti posredno zagotovijo utrjevanje političnih idej, kar posledično potrjuje mojo hipotezo, da v pravljicah niso nujno samo politične ideje tiste, ki so izvor prevladujočega razreda.

Pravljice, ki jih imamo na razpolago, so odgovor na sekularizirane družbe razvitega sveta, mrzlično iskanje smisla, prihodnosti, drugačnosti, nove religioznosti. Nova faza revolucije se je začela v 17. stoletju z nastopom razsvetljenskega uma, v 18. in 19. stopnjevala kritičnost do religij in v 20. stoletju tudi praktično izpeljala ločitev od krščanstva s totalnim zanikanjem kršanskih vrednot. V svetu novoveške subjektivitete, v katerem je vse snov človeka in je Bog mrtev, človek in svet iščeta nov temelj in odgovore. Um sam tega temelja ne more dati, zato vedno znova sega k izvornemu. Človek posega po arhaični in pred-civilni ideji, kar ga ponovno postavlja na začetek razmišljanja.

7 LITERATURA

Adorno, Theodor W. in Max Horkheimer. 1980. *Sociološke študije*. Zagreb: Školska knjiga.

Andersen, Hans Cristian. 1984. *Andersenove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anderson, Benedict. 2007. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Battelheim, Bruno. 1999. *Rabe čudežnega: O pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Bottigheimer, Ruth. 1987. *Grimms' bad girls and bad boys: the moral social vision of the tales*. New Haven in London: Yale University press.

Connolly, E. William. 1974. *Politične vede in ideologija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dahl, Roald. 1995. *Odvarne rime*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Gellner, Ernest. 1999. *Antropologija in politika: Revolucije v Svetem gaju*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Goljevšček, Alenka. 1982. *Mit in slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Goljevšček, Alenka. 1991. *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Grafenauer, Ivo. 1942. *Prakulturne bajke pri Slovencih*. Ljubljana: Etnolog .

Grosman, Meta. 1998. »Risanka ali pravljica«. *Otrok in knjiga* (46): 12.

Irwin, Robert. 1994. *The arabian nights: a companion*. London: Penguin.

Kos, Janko. *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Kropej, Monika. 1995. *Pravljica in stvarnost: Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljicah in povedkah ob primerih iz Šterkljeve zapuščine*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Makarovič, Svetlana in Kaja Kosmač. 2008. *Rdeče jabolko*. Ljubljana: Center za slovensko književnost.

Mastnak, Tomaž, ur. 1980. *Ideologije in estetski učinek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Minatti, Ivan, ur. 1980. *Tisoč in ena noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lukšič, Igor. 2006. *Politična kultura: političnost morale*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lukšič, Igor in Jernej Pikalo. 2007. *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Sophia.

Pečjak, Vid. 1994. *Psihologija množic*. Ljubljana: samozaložba.

Perrault, Charles. 1957. *Francoske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2003. *Obuti maček*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Rodari, Gianni. 1996. *Srečanje z domišljijo*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Rolleke, Heinz. 1989. Nov pogled na 'otroške in hišne pravljice' bratov Grimm. *Otrok in knjiga* (12): 27-28.

Schwab, Gustav. 1988. *Najlepše anične pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Tatar, Maria. 1987. *The hard facts of the Grimms' fairy tales*. Princeton: Princeton university press.

Weber-Kellermann, Ingeborg. 1987. Otroške in hišne pravljice bratov Grimm. *Otrok in knjiga* (32):25-26.

Zipes, Jack. 1988. *The brothers Grimm: from enchanted forest to the modern world*. New York: Routledge.

--- 1993. *The trials and tribulations of little red riding hood: Versions of the tale in sociocultural context: druga izdaja*. New York in London: Routledge.

--- 1999. *When dreams came true: classical fairy tales and their tradition*. New York in London: Routledge.